

ידע בנושא הקיימות, עמדות סביבתיות וטביעת רגל אקולוגית

של מורים המלמדים ביסודי ובחט"ב

אמירה אלון

מנחה: ד"ר בלה יעבץ

ממשלת ישראל קיבלה החלטה לקדם מדיניות של פיתוח בר קיימא בכל משרדי הממשלה. משרד החינוך הקים צוות אשר בחן את הנושא על היבטיו ופיתח תוכנית שתוביל להטמעת הנושא במערכת החינוך וזאת, משום שלמערכת החינוך תפקיד מרכזי בעיצוב עמדות, בשינוי נורמות התנהגות ובייזום פעולות של נטילת אחריות אזרחית בכל הקשור לשמירה על איכות הסביבה. אופי ההתנהגות הסביבתית של האדם מושפע, בין היתר, מרמת הידע שלו בנושאים סביבתיים, מהמודעות שלו ומעמדותיו כלפי בעיות ונושאים סביבתיים, תפיסתו ביחס לשליטתו האישית בשמירה על איכות הסביבה ומידת נכונותו לפעול למען השמירה על הסביבה (Grob, 1995). המורים ממלאים תפקיד מפתח חשוב של סוכנים לחינוך לקיימות בבית הספר והם גם נדרשים לספק לתלמידים ידע ומיומנויות הדרושים כדי להכשיר דור שינהג באחריות כלפי הסביבה. דור שיהיה מודע לבעיות הסביבתיות וינהג לפי הגישה המקיימת, דור שיהיה בעל אוריינות סביבתית (Aini, Nurizan & Fakhru'l-Razi 2007).

מחקר זה בא לאפיין את הידע בנושא הקיימות העמדות הסביבתיות ואת טביעת הרגל האקולוגית של המורים המלמדים בבתי-ספר ממלכתיים יסודיים וחט"ב באזור השרון, תוך התייחסות למשתני רקע. משתני הרקע שנחקרו הם: מגדר, גיל, סוג ביה"ס בו מלמד המורה יסודי או חט"ב, לוותק, לסוג המוסד האקדמי בו למד המורה (אוניברסיטה או מכללה), לתחום הלימודים האקדמיים של המורה (תחום בעל זיקה סביבתית או ללא זיקה סביבתית), למקצוע ההוראה של המורה (מקצוע עם זיקה סביבתית או ללא זיקה סביבתית) ולמספר השנים שחלפו מאז סיים ללמוד. כמו כן, עסק המחקר בבחינת הקשר בין המשתנים ידע בנושא הקיימות, עמדות סביבתיות וטביעת הרגל האקולוגית של המורים.

אוכלוסיית המחקר כללה 90 מורים המלמדים בבית-ספר יסודיים "הדר" ברעננה "אהרונביץ" בכפר מל"ל ובחט"ב "ירקון" בנוה ירק, כולם באזור השרון.

איסוף הנתונים נעשה בעזרת שאלון המורכב מארבעה חלקים.

חלק א' - שאלון המתייחס למשתני הרקע האישיים של המורים.

חלק ב' - שאלון ידע בנושא הקיימות שחובר ע"י החוקרת וכלל שאלות פתוחות שנותחו ניתוח איכותני והיגדים שיש לכתוב לגביהם: נכון/ לא נכון או לא יודע. שאלון זה עבר תיקוף מומחים.

חלק ג' - שאלון עמדות סביבתיות. שאלון נלקח ממחקרם של פאר, גולדמן ויעבץ (2006). שכלל 27 היגדים שהמורה התבקש להביע את מידת הסכמתו בעזרת סולם ליקרט בין חמש אפשרויות (1- ממש מתנגד: 2- לא מסכים: 3- אין לי דעה בנושא: 4- מסכים: 5- מסכים בהחלט).

חלק ד' - שאלון לבדיקת "טביעת הרגל האקולוגית" (אתר מכון השל). שאלון זה מתייחס להתנהגות הסביבתית של

הנשאל במספר תחומים והם: צריכת מזון, מחזור, צריכת משאבים דלק ומים, מגורים והרגלי הצריכה.

המחקר ברובו כמותי, מערך לא ניסויי ובחלקו מחקר איכותני. סגנון המחקר הוא קורלטיבי (מתאמי). במחקר נבדק הקשר בין המשתנים התלויים: ידע בנושא הקיימות, עמדות סביבתיות וטביעת הרגל האקולוגית, למשתנים הבלתי תלויים: מין, גיל, סוג בית הספר בו מלמד המורה, שנות וותק בהוראה, סוג מוסד האקדמי בו למד, סוג התואר, מקצוע ההוראה ומספר השנים שחלפו מאז שסיים את לימודיו. ונבדק הקשר בין שלשת המשתנים התלויים.

ממצאי המחקר ניתן ללמוד כי רוב המורים אינם יודעים מה היא קיימות. מניתוח איכותני של התשובות לשאלות הפתוחות ניתן להבין כי מורים רבים התייחסו לקיימות לפי שורש המילה ק.י.מ: משהו שקיים בכיתה, בסביבה ובכל מקום, יש שהתייחסו לדברים הקיימים בסביבתנו והמסייעים לנו לחיות ולנהל את אורחות חיינו. גם רמת הידע שנחשפה משאלון ידע המורכב מהיגדים, הציון שקיבלו המורים הוא 59%. נמצא קשר חיובי בין רמת הידע של המורים בנושא הקיימות לבין תחום המקצוע שלמדו בהכשרתם כמורים והמקצוע אותו הם מלמדים בכיתה. מורים שלמדו או שמלמדים מקצוע עם זיקה סביבתית (מדעים, גיאוגרפיה וידיעת הארץ) יודעים יותר. למורים עמדות חיוביות מאוד כלפי הסביבה, הקטגוריה חשיבות החינוך הסביבתי קיבלה את הציון הגבוה ביותר. הציון הנמוך ביותר ניתן לקטגוריה ערכה של סביבה טבעית. בין הממוצע הכולל של העמדות הסביבתיות של המורים למשתני הרקע השונים לא נמצא מתאם חיובי מובהק. ברמת הקטגוריות הפרטניות נמצא הבדל בין מורים למורות בקטגוריות מסוגלות להשפעה סביבתית והבדל קרוב למובהקות בקטגורית ניהול משאבים ברמה לאומית. המורות תומכות יותר בניהול משאבים ברמה הלאומית דבר המעיד על הבנה כי המשאבים העומדים לרשותנו הם מוגבלים והן מוכנות להיות כפופות לחוק ולהקטין את הרווח הכלכלי שלהן כדי לצמצם את השימוש במשאבים הנמצאים בסכנה וכדי לשפר את מצב המשאבים בעולם. לעומת זאת, למורות תחושת מסוגלות להשפיע על אחרים נמוכה יותר במובהק ממורים. נמצא קשר בין גיל המורים לקטגוריה חשיבות החינוך הסביבתי. ככל שהמורה יותר מבוגר, כך עולה החשיבות שהוא מעניק לחינוך סביבתי. נמצא הבדל קרוב ביותר למובהקות בקטגוריות מסוגלות להשפעה סביבתית, מורים בחט"ב חשים תחושת מסוגלות להשפעה סביבתית גבוהה יותר במובהק ממורים בבי"ס יסודי למרות שלא נמצא הבדל ביניהם ברמת הידע. טביעת הרגל האקולוגית של המורים הייתה גבוהה מאוד, דבר המעיד על אורח חיים שאינו מקיים. לא נמצא מתאם בין טביעת הרגל האקולוגית של המורים לבין משתני הרקע השונים. נמצא מתאם חיובי ומובהק בין הממוצע הכולל של ידע בנושא הקיימות ובין הממוצע הכולל של עמדות סביבתיות, נשאלים שאופיינו ביותר ידע הראו עמדות סביבתיות חיוביות יותר. לא נמצא קשר בין ידע ועמדות, לבין טביעת הרגל האקולוגית.

בשנה תשס"ח שהוכרזה ע"י משרד החינוך כשנת קיימות ניתן היה לצפות שהידע של המורים בנושא זה יהיה רב יותר מכפי שנתגלה במחקר. המורים אינם מוכנים מבחינת הידע, אומנם הם בעלי עמדות חיוביות כלפי הסביבה אך טביעת הרגל האקולוגית שלהם מעידה על שימוש יתר במשאבים. ממצאי המחקר מצביעים על הצורך בהכשרת כל הצוות החינוכי בבתי הספר כדי ליישם ולהטמיע נושא חשוב זה של הקיימות במערכת החינוך.